

marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 24 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2024

Ali Ahmed Bâkesîr, Tiyatroculuğu ve Oyunlarında Siyonizm

Ali Ahmed Bakatheer, His Theater and Zionism in his Plays

Sabahattin Aydın

Öğretim Görevlisi, Sinop Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü
Lecturer, Sinop University, Academy of Foreign Languages, Department of Foreign Language
Sinop / Türkiye
saydin@sinop.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0001-8066-5608>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliř Tarihi: 27.03.2024

Accepted / Kabul Tarihi: 23.06.2024

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2024

DOI: 10.33420/marife.1459936

Cite as / Atıf: Aydın, Sabahattin. "Ali Ahmed Bâkesîr, Tiyatroculuğu ve Oyunlarında Siyonizm". *Marife* 24/1 (2024) 51-70. <https://doi.org/10.33420/marife.1459936>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

e-ISSN: 2630-5550

<https://marife.org/tr/>

Ali Ahmed Bâkesîr, Tiyatroculuğu ve Oyunlarında Siyonizm

Özet

Yemen asıllı bir yazar olan Ali Ahmed Bâkesîr, 1910 yılında Endonezya'da doğdu. İlk eğitimini Yemen'de klasik türde eğitim veren amcasının medresesinde aldı ve bir süre sonra aynı medresenin müderrisliğini üstlendi. 1927 yılında evlenen Bâkesîr, dört yıl sonra eşini ve çocuğunu kaybettikten sonra Yemen'den ayrıldı. Sırasıyla Aden, Somali ve Suudi Arabistan'a gitti ve sonunda üniversite eğitimi için Mısır'a geldi.

Arap dilinde kendini yeterli gören Bâkesîr, Kahire Üniversitesi'nde İngiliz dili ve edebiyatı okudu. Formasyon eğitimini aldıktan sonra Mansura ve Kahire'de toplam 15 yıl boyunca öğretmenlik yaptı. 1943 yılında Mansura'dayken Hacer adında bir kadınla ikinci evliliğini yaptı. Yazar, Kültür ve İrsad Bakanlığı'na bağlı Maslahatu'l-Funûn Kurumu'nda edebiyatçı Necib Mahfûz ile aynı odayı paylaştı. Bâkesîr, çalıştığı kurumun birçok edebi komisyonunda görev aldı ve yazdığı tiyatrolarla Sanat, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Yüksek Kurulu Ödülü ve Devlet Teşvik ödülü gibi birçok ödül aldı. Hayatının sonlarına doğru kurgusunu İstanbul'un fethinden alan bir tarihi tiyatro yazma niyetinde olan Bâkesîr, 1969 yılında kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti. Ahmed Bâkesîr, şiir ve roman gibi çeşitli edebi alanlarda eserler verdi. En ünlü romanları Sellâmetü'l-Kays, Vâ İslâmâ!, Leyletü'n-nehr, es-Sâirü'l-ahmer, Şiretü'ş-Şucâ' ve el-Fârisü'l-Cemîl'dir. Bâkesîr'in tiyatroya ilgisi ise üniversitede henüz öğrenci olduğu dönemlere rastlar. İngilizce hocasının bir derste Arap dili yapısının operete (manzum tiyatro) uygun olmadığını söylemesi üzerine Shakespeare'in Romeo ve Juliet adlı ölümsüz eserini çok kısa bir sürede İngiliz dil yapısına has bir yazım türü olan Running Blank Verse (serbest müstezet) ile Arapçaya çevirdi. Gerek şiir ve romanlarda gerekse tiyatro oyunlarında İslam akidesini her zaman göz önünde bulunduran Bâkesîr, yazdığı eserlerle Mısır toplumu İslam veya Araplıktan uzaklaştırmayı hedefleyen bir kesim yazara karşı mücadele verdi. Bu nedenle, yaşadığı dönemde Müslümanların üzerindeki ölü toprağı kaldırmak için ortaya koyduğu birçok eserinin kurgusunu İslam tarihinden seçti. Temasını kadim Mısır tarihinden alan tiyatrolarında ise karakterlerin proto-Müslüman bir portreye yerleştirildiği görülmektedir. 1933 yılında Humâm fî bilâdi'l-Ahkâf adlı oyunuyla tiyatro yazımını sürdüren Ali Ahmed, söz konusu oyunu Arap dünyasında manzum tiyatronun en önemli temsilcisi olan Ahmed Şevkî'den ilham alarak kaleme aldı. Takip eden yıllarda Bâkesîr, özellikle William Shakespeare'in kaleminden çıkan bazı Batı menşei edebi ürünü Doğu perspektifiyle yeniden yorumladı. Filistin topraklarında bir Siyonist devlet kurulması fikrini önceden sezen yazar, söz konusu topraklarda İsrail adında bir devlet kurulmadan yaklaşık üç yıl önce (1945), Shakespeare'in Venedik Taciri isimli oyunundan ilhamla bu probleme dikkat çeken Şeylûk el-Cedîd adlı tiyatrosunu kaleme aldı. Söz konusu oyun, Arap dünyasında Filistin meselesine dair yazılmış ilk tiyatrodur. Büyük bir ses getiren oyunu Batı kamuoyunda bir farkındalık yaratmak amacıyla kendisi İngilizceye çevirdi. Eserlerinde sosyal hayatın günlük problemlerini ele alan yazar, aile, kadın-erkek eşitsizliği, Komünizm ve Siyonizm gibi meselelere dair sıkça eserler verdi. Özellikle Siyonizm'e karşı doğrudan ya da dolaylı yoldan toplam sekiz tiyatro ortaya koydu. Onun ilk düz yazı çalışmalarından biri olan Şeylûk el-Cedîd ile son oyunlarından et-Tevrâtu't-dâ'i'a arasında biçim ve anlatılmak istenen mesajların neredeyse aynı olması nedeniyle tiyatroculuğunda bir tutarsızlık olmadığı söylenebilir. Seyyid Kutub gibi kimi eleştirmenler, yazarın Batı kamuoyunda dikkatleri mazlum Filistin halkına çekmek için Siyonizm'e karşı ortaya koyduğu çözümleri romantik bulmaktadır. Ne var ki, bir edebiyatçı olarak gerek öngörü gerekse cesareti ve akılcılığı nedeniyle Ali Ahmed Bâkesîr, içinde bulunduğu dönemin en cesur kalemlerinden biridir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Ali Ahmed Bâkesîr, İslam, Tiyatro, Siyonizm.

Ali Ahmed Bakatheer, His Theater and Zionism in his Plays

Summary

Ali Ahmed Bakatheer, a Yemeni author born in 1910 in Indonesia, received his initial education in Yemen at his uncle's madrasa, which provided classical education, and later assumed the position of a teacher at the same institution. Marrying in 1927, Bakatheer lost his wife and child four years later, prompting him to leave Yemen. He subsequently traveled to Aden, Somalia, and Saudi Arabia before finally settling in Egypt for university education. Feeling proficient in Arabic, Bakatheer pursued studies in English Language and Literature at Cairo University. After completing his training, he served as a teacher for a total of 15 years in Mansura and Cairo. While residing in Mansura in 1943,

Bakatheer married a woman named Hacer for the second time and shared a room with the literary figure Naguib Mahfouz at the Maslahat al-funun Institution affiliated with the Ministry of Culture and Guidance. Bakatheer participated in numerous literary commissions at the institution where he worked and received various awards such as the Arts, Literature, and Social Sciences High Council award and the State Incentive award for his plays. Towards the end of his life, Bakatheer intended to write a historical play based on the conquest of Istanbul but passed away due to a heart attack in 1969. Ali Ahmed Bakatheer engaged in various literary fields such as poetry and novels. His most famous novels include Sallamat al-Kays, Wa Islamah!, Laylat al-nahr, eth-thaar'er al-Ahmer, Sirat-Shuja, and al-Fâris al-Jamil. Bakatheer's interest in theater dates back to his university years. When his English teacher stated in a class that the structure of the Arabic language was unsuitable for opera (poetic theater), Bakatheer translated Shakespeare's immortal work "Romeo and Juliet" into Arabic using a writing style specific to English called Running Blank Verse (free verse). Bakatheer, who always considered the Islamic creed in his poetry, novels, and plays, fought against a segment of writers aiming to distance Egyptian society from Islam or Arabism through his works. Therefore, he often chose the plots of his works from Islamic history to lift the dead weight off the Muslims of his time. In his plays based on Ancient Egyptian history, characters are portrayed with a proto-Muslim perspective. Continuing his theater writing with the play "Humam fi Bilad al-Ahqaf" in 1933, Ali Ahmad, inspired by Ahmad Shawqi, the most important representative of poetic theater in the Arab world, wrote this play. In the following years, Bakatheer reinterpreted some literary works of Western origin, particularly those of William Shakespeare, from an Eastern perspective. Anticipating the establishment of a Zionist state in Palestinian territories, the author drew attention to this issue about three years before the establishment of the state of Israel (1945) with his play "Shayluk al-Jadid", inspired by Shakespeare's play "The Merchant of Venice". This play is the first theater written about the Palestine issue in the Arab world. The author, aiming to raise awareness in Western public opinion, translated his highly acclaimed play into English. Addressing daily societal issues such as family, gender inequality, communism, and Zionism in his works, he frequently wielded his pen on these matters. Particularly, he has presented a total of eight plays directly or indirectly against Zionism. Considering the almost identical form and intended messages between his first prose work, "Shayluk al-Jadid" and his later plays such as "at-Tawrah al-da'iah" it can be argued that there is no inconsistency in his theatrical endeavors. Some critics, like Sayyid Qutb, find the author's solutions against Zionism romantic, attributing his intention to draw attention to the oppressed Palestinian people in Western public opinion. However, as a literary figure, Ali Ahmed Bakatheer is considered one of the boldest authors of his time due to his foresight, courage, and rationality.

Keywords: Arabic Language and Literature, Ali Ahmed Bakatheer, İslam, Theatre, Siyonizm.

Giriş

Lübnanlı yazar Mârûn en-Nakkâş tarafından yazılan ve *el-Bahîl (Cimri)* adıyla bilinen oyun, Arap tiyatrosunun ilk eseri olarak kabul edilir. Nakkâş'ın oyununda başlık ve karakterler arasındaki benzerlikler göz önüne alındığında, oyunun Mo-lière'den ilham alındığı düşünülmektedir. Oyunun 1847 yılında yazarın evinde gerçekleştirilen gösterimi hem saraydan hem de Beyrut'un önde gelen isimlerinden büyük ilgi ve hayranlıkla karşılanmıştır.¹

İlk zamanlarda toplum yalnızca ileri gelenlerine hitap eden tiyatro türü, Lübnan başta olmak üzere Suriye, Mısır gibi Arap ülkelerinden temsilcilerinin çoğalmasıyla halka mal olmaya başlamıştır. Mârûn en-Nakkâş ile başlayan edebi yol-

¹ Philip Sadgrove ve Shmuel Moreh, Arap edebiyatında yayımlanan ilk modern oyunun Cezayirli yazar ve çevirmen Abraham Daninos'un 1847'de Cezayir'de anonim olarak yayımlanan *Nüzahetu'l-müştâk ve ğussatu'l-uşşâk fi medîneti Tiryâki'l-İrâk* adlı eseri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Turgay Gökğöz, "Modern Suriye Tiyatrosunda Ahmed Ebû Halîl el-Kabbânî", OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 16/Eğitim ve Toplum Özel Sayısı (31 Aralık 2020), 3.

culuk, Ebû Halîl el-Kabbânî, Selîm en-Nakkâş, Ya'kûb Sânnû, Süleymân el-Kardahî gibi yazarların eserleriyle devam etmiştir.

1933 yılında tiyatro türünde ilk eserini ortaya koyan Ali Ahmed Bâkesîr, içinde bulunduğu dönemde Arap tiyatrosunun önde gelen temsilcilerinden biri olmuştur. Bâkesîr'i diğer yazarlardan ayıran en önemli özellik, dönemin toplum düzenini, Komünizmi ve Siyonizmi iyi kavraması ve bu konular üzerinde, İslam tarihinden ve Batı dünyasındaki oyunlardan ilham alarak eserler vermesidir. Modern Arap edebiyatının Mısır'daki önemli yazarlarından olan Bâkesîr'in hayatı, halka eğilen tiyatroculuğu, Siyonizm'i Arap tiyatro dünyasında ilk kez ele alması ve sık sık bu konuya dikkat çekmesi, bu çalışmanın hazırlanma nedenidir.

1. Ali Ahmed Bâkesîr'in Hayatı ve Eserleri

Soyu babası kanalıyla Yemen'in Hadramut mevkiine ve Kinde kabilesine uzanan Ali Ahmed Bâkesîr, 21 Aralık 1910 tarihinde Endonezya'nın Surabaya adlı kentinde dünyaya geldi. Doğduğu bu kentte aritmetik öğrenen Bâkesîr, Kur'an-ı Kerim, temel Arapça ve diğer şer'i ve beşerî ilimleri okudu.² Ali Ahmed Bâkesîr'in ilk hocalığını üstlenen babası Şeyh Ahmed b. Muhammed Bâkesîr oğlunun Arapçayı daha iyi öğrenebilmesi, dini eğitimini bölgenin büyük alimlerinden alması ve Yemen'in âdet, gelenek ve göreneklerine göre yetişmesi için bölgedeki Yemen asıllıların âdeti üzerine onu Endonezya'dan Hadramut'a gönderdi.³

5 Nisan 1920'de ata yurdu Hadramut'a yerleşen Bâkesîr, Sey'un kasabasındaki eğitimine amcası Kadı Muhammed b. Muhammed Bâkesîr gözetiminde Ma'hedu'l-İlmiyye'de başladı. Daha sonra yapımında babası ve amcasının da rol aldığı Nahdatu'l-İlmiyye okuluna geçen yazar, burada Kur'an-ı Kerim, Şâfiî fıkıh usulü, nahiv, sarf ve şiir dersleri aldı. Amcası onun eğitimdeki başarısını şu cümlelerle ifade etmektedir:⁴

"Kardeşimin üçüncü oğlu Ali b. Ahmed, kavrama konusunda oldukça hızlı, zeki ve yeteneklidir. Ergenliğe girmeden önce babası onu buraya gönderdi de maşallah Kur'ân'ı okuyup ezberledi. Nahdatu'l-İlmiyye'nin önde gelen öğrencilerinden oldu. Elfiyye, el-Cevhere ve ez-Zübed gibi eserlerin yanı sıra birçok tecvit kitabını ezberledi. Sözlük kullanımında derinleşti. Çokça şiir ezberleyip şiir inşâdında bulundu. Hatiplikte de hayli iyiydi."

Ali Ahmed, henüz yirmili yaşlarındayken mezun olduğu Nahdatu'l-İlmiyye'nin hem müderrisliğini hem de idaresini üstlenmiştir. 1927 yılında Hadramut'ta edebiyat çalışmaları yürütürken evlenen Bâkesîr, dört yıl sonra eşi ve kızının vefatı üzerine buradan ayrılıp önce Aden'e, ardından Somalî'ye gitmiş, hac

² Em'adşû Ferîd, "Ali Ahmed Bâkesîr ve Mesrahuhu's-şî'rî: eş-Şâ'ir ve'r-rebî' nemûzecen", *Jil Magazine of Literary Studies* 206/1487 (Eylül 2014), 3.

³ Ahmed Abdullah es-Sumehî, *Ali Ahmed Bâkesîr şî'ruhu'l-vatanî ve'l-İslâmî* (Cidde: en-Nâdi'l-edebî's-sekâfî, 1982), 35.

⁴ Hamîd Muhammed b. Ebû Bekr, "en-Neş'etu'l-edebîyye fî Hadramevt", *Râbitatu'l-edebî'l-İslâmî'l-âlemîyye* 8/29 (2001), 16.

görevini yerine getirmek için de Hicaz'a seyahat etmiştir.⁵

Bâkesîr'in, dostu Muhibbuddin el-Hatîb'in 1934 yılında tavsiyesi üzerine Mısır'a gelişi onun hayatı için akademik ve edebi açıdan tam bir dönüm noktası olmuştur. Hadremut'ta öğrenciyken şiire ve Arap diline olan ilgisi sebebiyle aynı alanda devam etmeyi düşünen yazar, Mısır'a geldikten sonra ilgisini edebiyata yöneltmiş ve bu nedenle Kahire Üniversitesi'nde İngiliz dili ve edebiyatı bölümünü tercih etmiştir. Muhtemelen çocukluktan itibaren eğitim gördüğü Arap dili ve edebiyatı yerine bu bölümü tercih etmesinin sebebi, bu alanda kendisini yeterli ölçüde yetiştirdiğini düşünmesi ve onun için yeni bir edebiyat sahası olan İngilizce ve kültürüne yelken açmak istemesidir. Ayrıca Arap toplumunda Batılılaşmaya karşı durmak için o toplumun dil ve kültüründen haberdar olunması gerektiğini düşünen dönem edebiyatçılarının yönlendirmeleri de bu kararı almasında etkili olmuştur.⁶

Bâkesîr, 1939 yılında İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olduktan bir yıl sonra formasyon eğitimini tamamladı ve aynı yıl İngilizce öğretmenliği yapmaya başladı. Mansura ve Kahire'de toplamda on beş yıl boyunca öğretmenlik yapan yazar, birçok eserini bu dönemde kaleme aldı. Ayrıca 1943 yılında Mansura'dayken Hacer adında dul bir kadınla ikinci kez evlendi. 1955 yılında ise yazar, İrşâd ve Kültür Bakanlığına bağlı bir kurum olan Maslahatu'l-Funûn'da yazar Necîb Mahfûz ile aynı ofisi paylaştı. Bâkesîr, ölümüne kadar bu kurumda kaldı; bu süre zarfında çeşitli edebi komisyonlarda da görev aldı. Yazarlık ve öğretmenlik kariyeri boyunca birçok ülkeye seyahat etme fırsatı bulan Bâkesîr, 1969 yılında Türkiye'ye gelmiştir. Özellikle İstanbul'un fethiyle ilgili manzum bir tiyatro yazma fikri zihninde iyiden iyiye yer edinmişti. Takvimler 10 Kasım 1969'u gösterirken -altmışlı yaşlarında- kalp krizi geçirerek hayata gözlerini yumdu. İmam-ı Şâfi' mezarlığına gömülen yazarın edebi mirası Endonezya'daki akrabaları ve damadı tarafından koruma altına alındı.⁷

Bâkesîr, edebi anlamdaki renkli kişiliğiyle edebiyat binasına başta tiyatro olmak üzere şiir ve roman alanında birçok tuğla eklemiştir. İlk roman çalışmasını otuz dört yaşında kaleme almıştır. Ağırlıklı olarak olay örgüsünü tarihten ilham alarak ören yazar, girift hikâyeleri ustalıkla kurgularken dini duyarlılığını roman ve diğer edebi çalışmalara yansıtmaktan ve bu bağlamda çağdaş dönemin meselelerine sembolik ifadelerle atıfta bulunmaktan geri durmamıştır. Yazarın meşhur roman çalışmaları şunlardır:

1. *Sellâmetü'l-Kass*

⁵ Abduh Bedevî, Havliyyâtü Külliyyeti'l-'Arab, Ali Ahmed Bâkesîr Şâiren Gmâiyen (Kuveyt: Kuwait University, 1981), 2/11-12; Yahya Saleh Hasan Dahami, "Arabic Contemporary Poetic Drama: Ali Ahmed Ba-Kathir A Pioneer", AWEJ for Translation & Literary Studies 5/1 (24 Şubat 2021), 43-44; Ferîd, "4", *علي أحمد باكثير و مسرحه الشعري*, 4.

⁶ Muhammed Ebû Bekr Humejd, Ali Ahmed Bâkesîr fî mir'âti 'asrihi (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.), 11-12; Muhammed Bilal Tolan, Ali Ahmed Bâkesîr'in Edebî Kişiliği ve Eserlerindeki İslâmî Duruşu (Ankara: Sonçağ Akademi, 2021), 29-30.

⁷ es-Sumehî, Ali Ahmed Bâkesîr şî'ruhu'l-vatanî ve'l-İslâmî, 46; Ferîd, "6-5", *علي أحمد باكثير و مسرحه الشعري*, 6-5; Humejd, Ali Ahmed Bâkesîr fî mir'âti 'asrihi, 13.

2. *Vâ İslâmâ!*
3. *Leyletü'n-nehr*
4. *es-Sâiru'l-Ahmer*
5. *Sîretü'ş-Şucâ'*
6. *el-Fârisü'l-Cemîl*

Bâkesîr'in tiyatrolarına gelince, bu türde en önde gelen çalışmaları şunlardır:

1. *Humâm fi bilâdi'l-Ahkâf* (1933): Ahmed Şevkî'den ilham alarak ele aldığı eser, el-Matba'atu's-Selefiyye'de basılmıştır. Bâkesîr'in ilk manzum tiyatro çalışması olan *Humâm*, 12 kişilik kadrosu ve 4 perdelik yapısıyla dikkat çekmektedir.⁸

2. *Akhenaton ve Nefertiti* (1938): Eser, serbest müstezat⁹ tarzında kaleme alınmıştır. 17 kişilik, 4 perde ve 5 sahneden oluşur. 1940 yılında ilk kez basılan oyun, basıldığı yıl Ulusal Edebiyat Yarışması ödülünü almıştır. 1967'de gösterirken Mektebetü Mısır tarafından tekrar yayımlanmıştır.¹⁰

3. *El-Fir'avnü'l-mev'ûd* (1945): 96 sayfalık ve 9 kişilik oyun, 6 perdeden oluşur. Birlikte yaşayan iki kardeşten küçüğü, yengesi tarafından iftiraya uğrayınca Mısır'dan kaçır. Tanrı Ra-Horakhty'den (Sabah Güneşi) bir takım tanrısal güçler alarak geri döner, kardeşiyle sorununu çözer ve Mısır kralı olur.¹¹

4. *Şeylûku'l-cedîd* (1945): Henüz Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmadan yaklaşık 3 yıl önce dikkatleri Siyonizm tehlikesine çekmek amacıyla kaleme alınan oyun, "Problem" ve "Çözüm" başlığıyla ikiye bölünmüştür. "Problem" kısmı 4 perde ve 19 karakterden oluşmaktadır. "Çözüm" kısmı ise 3 sahne ve 9 karakterden oluşmaktadır. Bâkesîr bu çalışmasıyla Arap dünyasında Filistin sorununu tiyatro türünde ele alan ilk yazar olmuştur. Öte yandan bir tiyatroyu "Problem" ve "Çözüm" başlıklarıyla ikiye ayıran ilk yazar da yine Bâkesîr'dir.¹²

5. *ed-Duktûr Hâzim* (1946): 11 kişilik, 7 perdelik toplumsal bir piyestir.¹³

6. *'Avdetü'l-Firdevs* (1946): Oyun 4 perde ve 16 karakterden oluşmaktadır.

⁸ Ali Ahmed Bâkesîr, *Humâm fi bilâdi'l-Ahkâf* (Kahire: Mektebetü Mısır, 1965); Dahami, "Arabic Contemporary Poetic Drama: Ali Ahmed Ba-Kathir A Pioneer", 44; Abdurrahman Habîb, "الإبداع الأول..", 03 Ekim 2021).

⁹ Uzun ve kısa mısralardan oluşan üçlük-dörtlük ve sonrasında altı ve üstü sayıda bentler halinde yazılan (şiirsel nesir) nazım şekli. Ebru Sancar, "Türk edebiyatına Modern Bir Soluk: Serbest Müstezad", Hars Akademik Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi 6/1 (29 Haziran 2023), 112;

حكى لي أبي يؤمنا أن فرعوناً كاهننا
سجيبى يدين جديدي ويمنحو دين أؤمن
ورؤى لي من وصفه وشمائله مالا
رئب عئدي في أن هذا الذي تحذرون

Ali Ahmed Bâkesîr, *Akhenaton ve Nefertiti* (Kahire: Mektebetü Mısır, 1967), 27.

¹⁰ Bâkesîr, *Akhenaton ve Nefertiti*; Mıs er-Rîm, "رائد الأدب الإسلامي على أحمد باكثير", (Erişim 02 Ağustos 2023); Lebîb es-Saîd, "Mesrahiyyetü İhnâtûn", *Mecelletü'r-Risâle* 503 (30 Ağustos 1943).

¹¹ Ali Ahmed Bâkesîr, *el-Fir'avu'l-Mev'ûd* (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.).

¹² el-Hâris es-Semâvî, "أرشيف منتدى الفصح - أوليات باكثير - المكتبة الشاملة الحديثة -", (07 Mart 2007); Mahmûd Muhammed Hamza, *Bahsü İstihyâi'ş-şahsiyyeti't-turâsiyyeti fi mesrahiyyeti Şeylûk el-cedîd li Ali Ahmed Bâkesîr* (Mısır: Câmi'atü Kefre'ş-Şeyh, 2019), 2/2/442.

¹³ Ali Ahmed Bâkesîr, *ed-Duktûr el-Hâzim* (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.).

Piyes, yazarın doğduğu Endonezya'da Hollanda sömürgeciliğine karşı verilen mücadeleyi konu alır.¹⁴

7. *Sırrü'l-Hâkim bi-emrillâh* (1947): Sosyal İşler Bakanlığı Ödülü alan eser, 27 kişilik kadrosu ve 6 perdeden oluşmaktadır. Aynı yıl ünlü oyuncu ve tiyatro yazarı Yûsuf Vehbî ve Mısır ekibi tarafından Opera Tiyatrosu'nda sezon açılışıyla temsil edilmiştir. Piyes, 1948 yılında büyük ilgi görünce 1950'li yıllarda tekrar sahnelenmiştir. 1970'te ise yeniden Yûsuf Vehbî tarafından yeniden sahnelenmiştir.¹⁵

8. *Me'sâtu Üdîb* (1949): Oyun, her biri iki sahneden oluşan üç perdeye bölünmüştür. Bâkesîr, oyununu tek bir yoruma bağlamak yerine çoklu yorumlara açık bırakmıştır. Oyundaki birçok önemli olay, özellikle 1948'deki Arap-İsrail Savaşı ile 1952'deki Hür Subaylar Hareketi arasındaki zaman diliminde Arap dünyasındaki siyasi çalkantılara alegorik bir bakış sunar. Birçok yerine İslam inancının serpiştirildiği tiyatrodaki Oedipus'un inançsızlığı, salt bir tanrı tanımazlıktan ziyade dini kendi çıkarları için kullananlara karşı bir mücadeledir. Yazar, bu oyunuyla Arap dünyasındaki yozlaşmayı önce Batı emperyalizmine, ardından Arap toplumdaki dost görünümlü hainlere bağlar. Bâkesîr, Arap ordularının 1948 yılında Filistin'de uğradığı ve ona duygusal acılar yaşatan hezimetin ardından kaleme aldığı oyunun serüveni hakkında şunları söylemektedir:¹⁶

"Bir süre bu acının ağırlığı altında ezildim. Zihnimdeki bu sıkıntıyı nasıl gidereceğimi bilemiyordum. Belki zihnim bilinçsizce bunun çaresini arıyordu ki yine ben farkında olmadan o sıkıntıyı giderdi. Zira bir anda Sofokles'in ölümsüzleştirdiği, Yunan efsanesi olan muazzam oyun "Kral Oedipus" aklıma geldi. Onun dışında bir şeyler yazarak sıkıntımı gideremeyeceğimi fark ettim. Belki şaşırıyorsunuzdur, ben de ilk başta Filistin'deki Arap felaketi ile bu Yunan efsanesi arasında nasıl bir alaka olabilir, diye şaşırıyordum. Fakat sonrasında bu seçimdeki sırrı kavradım. Ruhumun derinliklerinde şunu hissediyordum: Araçların Filistin'de işlediği günah ve bu günah sebebiyle onlara yapışan utanç, iğrençlikte Oedipus'un annesi ve babasına karşı işlediği günahlar ve bu günah sebebiyle ona yapışan utanç ile neredeyse aynı..."

9. *Ebû Dulâme: Mudhikü'l-Halîfe* (1950): Piyes, 21 karakter, 10 sahne ve 4 perdeden oluşur. Sosyal İşler Bakanlığı Ödülü'nü kazanan eser, geçmiş ve bugünü harmanlayan bir komedidir. İzleyiciye Halife'nin soytarısı, sarayın neşe kaynağı Ebû Dulâme'nin hayatından kesitler sunan eserde, zaman zaman Ebû Dulâme'yi hüzün ve hayal kırıklığı içinde görürüz. Eşi de dahil olmak üzere etrafındaki herkesin, oğlunun ölümünün ardından acısını yaşayamadan ondan mesleğini icra etmesini beklemesi bu sahnelerden biridir. Tiyatronun girişinde yazılan *"En sonunda rabbine varılacaktır. Güldüren de O'dur, ağlatan da. Öldüren de O'dur, yaşatan da..."*¹⁷ ayetiyle bu duruma dikkat çekilmektedir. Piyes Kahire'de sahnelendiğinde

¹⁴ Ali Ahmed Bâkesîr, *Avdetü'l-Firdevs* (Kahire: Mektebetü Mısır, 1946).

¹⁵ Ali Ahmed Bâkesîr, *Sırru Hâkim biEmrillâh* (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.); Ahmed İbrahim eş-Şerîf, "يوسف وهبي والحاكم بأمر الله.. مسرحية على أحمد باكثير على خشبة المسرح", *اليوم السابع*, (17 Ekim 2021).

¹⁶ Ali Ahmed Bâkesîr, *Fennü'l-mesrahîyye min tecâribi's-şahsiyye* (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.), 67.

¹⁷ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,

halk tarafından ilgiyle karşılanmıştır.

10. *Mismâru Cuhâ* (1951): 20 karakter ve 6 perdeden oluşan siyasi komedi oyunudur. Cuhâ adlı efsanevi mizah kahramanının bir çivi bahanesiyle kendisine ait olmayan bir evde zamanla hak iddia etmesine varan bir hikâyeyi ele alır. Mısır'da büyük ilgi gören bu oyunda Bâkesîr, Süveyş Krizi akabinde Mısır'da gücünü kaybeden Birleşik Krallık'ın durumunu eleştirel-mizahi bir ustalıklı yerel bir hikâyeyle topluma mal eder.

11. *ed-Dünyâ fevdâ* (1951): Oyun 3 perde, 12 kişiliktir. Yazar oyunun girişine "Allah'ın sizi üstün kıldığı şeyleri iç çekerek arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var..."¹⁸ ayetiyle başlamıştır. Değişen erkek-kadın ilişkilerine dikkat çekmek amacıyla kaleme alınan eserde her cinsin kendi fitratı üzerine olması gerektiği vurgulanır ve aksi halde kaosun ortaya çıkacağı gösterilir.¹⁹

12. *İmbarâtûriyye fi'l-mezâd* (1952): 16 kişilik, 4 perdeden oluşan siyasi-ironik bir oyundur. Büyük Britanya İmparatorluğu'nda bir devrim gerçekleşmiştir. Devrimcilere göre Britanya müzayede usulünde satılmalıdır. Başbakanın, adanın (İngiltere) İsrail'e satılması teklifi İsrail'in tarih sahnesinden silindiği ve Arapların Filistin'i yönettiği gerekçesiyle reddedilir. Fransa ve Rusya'nın ardından ABD de İmparatorluğun tasfiyesini destekler. Ancak sömürülen üçüncü dünya ülkeleri düzenlenen Delhi Konferansı'nda bu duruma karşı çıkar. Adanın İngiliz halkına ait olduğunu o nedenle açık artırma ile kendi halkına satılması gerektiğini savunurlar. Yazar, ironiyi politikalarını Siyonizm'in güdümünde belirleyen Winston Churchill ve diğer İngiliz politikacılarla alay etme suretiyle kullanır. Wellington Circle'in görünüşü, olaylardan sıyrılmak için kadın kılığında saklanmaya çalışması, diğer politikacıların cimriliği ve şişmanlığı bunlardan bazılarıdır. Oyunun ilginç yönlerinden biri de Bağlantısızlar Bloku'nun kuruluşuna sebep olan Asya-Afrika Konferansı'ndan yaklaşık üç yıl önce kaleme alınmış olmasıdır.²⁰

13. *Sırru Şehrazâd* (1953): 13 kişiden ve 4 perdeden oluşmaktadır. Dördüncü perde hariç, 3 perde birer sahneden oluşur. 5 Kasım 1953'te Opera Tiyatrosu'nda yönetmenliğini üstlenen Fettûh Neşâtî ve Çağdaş Mısır Grubu tarafından açılış oyunu olarak sahnelendi. Oyun Kahire'de benzeri görülmemiş bir ilgiyle karşılandı.²¹

14. *Şa'bullâhi'l-muhtâr* (1956): Oyun 3 perde ve 7 karakterden oluşur. Yazarın Filistin sorunu ele alan ilk eseri *Şeylûk el-cedîd*'den yaklaşık 11 yıl sonra kaleme aldığı bu oyun, Siyonizm konusunu işleyen bir komedidir. 4 bölümden oluşan oyunda yazar, Siyonistlerin "seçilmiş halk" inanışını mizahi bir üslupla eleştirmeyi

→

2011), en-Necm 53/42-44.

¹⁸ En-Nisâ 4/32.

¹⁹ Ali Ahmed Bâkesîr, ed-Dünyâ Fevdâ (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.).

²⁰ Daha fazla bilgi için bkz. Ali Ahmed Bâkesîr, İmbarâtûriyye fi'l-mezâd (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.); Abdulkhakim ez-Zebîdî, "علي أحمد باكثير: الكاتب الذي أنصف المرأة" (Erişim 27 Eylül 2023).

²¹ Ali Ahmed Bâkesîr, Sırru Şehrazâd (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.).

amaçlamaktadır.²²

15. *ez-Za'îmu'l-evhad* (1959): Yazar, bu piyesi 1961 yılında dönemin Irak Başbakanı Abdulkerim Kasım'ın ülkedeki Arap milliyetçilerine karşı uyguladığı baskıcı politikalara karşı Iraklı Araplar için yazmış, adeta onların sesi olmaya çalışmıştır.²³

16. *Hârût ve Mârût* (1959): Ali Ahmed Bâkesîr'in Kur'an'da adı geçen Hârût ve Mârût'un yeryüzüne inmesi ve insanlara sihir öğretmesinden esinlenerek kaleme aldığı oyun, yayınlandığı dönemde Devlet Teşvik Ödülü almıştır.²⁴

17. *Dâru ibn-i Lukmân* (1960): IX. Louis'in 1249'da Mısır'a karşı yürüttüğü Haçlı Seferi'ni ve Memlük hükümdarı Şeceretüddur ile Emir Fahreddin komutasındaki orduların Dimyat'ta Fransız ordusuna karşı kazandığı zaferi anlatan 17 karakterden oluşan, üç perdelik tarihi bir piyestir. Bâkesîr'in bu eseri, 1960 yılında *Sanat*, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Yüksek Kurulu Ödülü'nü almıştır.²⁵

18. *Melhametü 'Umer* (1962-1964): 18 bölüm ve bir sonuçtan oluşan tarihi oyununda Bâkesîr, peygamber ve ashabının sağlam temelleri üzerine günümüz Müslüman hayatını yeniden inşa etmek amacıyla Hz. Ömer gibi büyük bir şahsiyeti hikâyenin odak noktası olarak seçmiştir. Ömer, modern Müslümanlar için bir rol model olarak sunulur. Sadece dindar ve adaletli bir halife olarak değil, aynı zamanda insan özgürlüğüne, eşitliğe, etkili bir sosyal yapıya, ırkçılığa ve saldırganlığa karşı mücadeleye kendini adanmış bir yöneticiyi temsil etmektedir. Ömer, ailesinin veya ev halkının çıkarlarına öncelik vermeyen ideal Müslüman bir lider örneğidir. Halife olduktan sonraki tek değişiklik, tebaasına karşı daha şefkatli olmasıdır. Araplar ve Müslümanlar arasındaki adaletsizlikler, eşitsizlikler, yetersiz sosyal örgütlenme ve genel zayıflık, Bâkesîr'in İslami destanında verdiği mesajın arka planını oluşturmaktadır.²⁶

Çalışmanın sınırlılığı ve amacından sapmaması nedeniyle tüm çalışmalarını ayrıntılı olarak zikretmeyeceğimiz yazarın diğer tiyatro eserleri şunlardır:

- * Gülfidan Hanım (1962)
- * Hablü'l-gasîl (1965)
- * Kasru'l-hevdec (1944)
- * El-Vatanü'l-ekber (?)
- * Ed-Dûdetü ve's-su'bân (1967)
- * Me'sâtü Zeyneb (?)
- * İlähu İsrâîl (1959)

²² Muhammed Abbâs 'Arâbî, "رابطة الأدب الإسلامي العالمية | مقالات | شعب الله المختار (كوهين والعنصرية)", (Erişim 12 Ağustos 2023); Ali Ahmed Bâkesîr, *Şa'bullâhi'l-muhtâr* (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.).

²³ Muhammed Ebû Bekr Hamîd, "رابطة أدباء الشام - الأديب علي أحمد باكثير", (Erişim 12 Ağustos 2023).

²⁴ Ali Ahmed Bâkesîr, *Hârût ve Mârût* (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.).

²⁵ Ali Ahmed Bâkesîr, *Dâru İbn-i Lukmân* (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.); "مرحباً بكم في موقع الشاعر والأديب الكبير" "علي أحمد باكثير" (Erişim 05 Ağustos 2023).

²⁶ Hamîd, "رابطة أدباء الشام - الأديب علي أحمد باكثير"; Muhammed Emîn Tevfik, *Ali Ahmad Bâkathir; A Study of Islamic Commitment in Modern Arabic Literature* (Michigan: ProQuest LLC, 2020), 152-154.

- * Et-Tevrâtü'd-dâi'a (?)
- * Eş-Şeymâ Şâdiyetü'l-İslâm (1969)
- * İbrâhîm Bâşa (1948)
- * Es-Silsiletü ve'l-ğufrân (1949)
- * El-Fellâhu'l-fasîh (1966)
- *'Umer el-Muhtâr (1948)
- * Fârisü'l-balkâ' (1948)

2. Tiyatroculuğu

Ali Ahmed Bâkesîr'in tiyatro sanatına ilgisi, Kahire Üniversitesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde öğrenci olduğu dönemlere rastlar. İngilizce hocasının bir derste Arapça dil yapısının manzum tiyatroya (operet) uygun olmadığını söylemesi üzerine, Shakespeare'in, meşhur oyunu Romeo ve Juliet'i kısa sürede manzum bir üslupla Arapçaya uyarlamıştır.²⁷ Bu çalışma, onun tiyatro dünyasına attığı ilk adımdır. Serbest müstezat olarak adlandırılan bu yazım türü, yazarın sonraki çalışmalarında da varlığını sürdürmüştür. Tiyatro alanına yaptığı bu girişle Bâkesîr, İngiliz dil yapısına özgü bir yazım türü olan Blank Verse veya Running Blank Verse'i²⁸ uygulayarak modern bir şiir türü olan serbest şiirin Arapçada keşfedilmesini sağlamıştır.²⁹

Bâkesîr'in tiyatroları bir bütün olarak ele alındığında, tema, metinlerarasılık ve karakter uyumu vb. konular bakımından tutarsızlıklar barındırmadığı söylenebilir. İlk düz yazı piyeslerinden biri olan Şeylûk el-Cedîd (1945) ile son oyunlarından biri olan et-Tevrâtü'd-dâi'a (1967) arasında bile biçim ve verilmek istenen mesajlar bakımından bir tutarsızlığın neredeyse hiç olmadığı açıkça görülür.³⁰

2.1. Batı Etkisi

Marûn en-Nakkâş'ın 1847 yılında Molière'in *L'Avare (Cimri)* adlı eserini temel alarak telif ettiği ve Beyrut'ta sahnelediği *el-Bâhîl* adlı oyun, Arap edebiyatının ilk tiyatrosu olarak kabul edilmektedir. Görüldüğü üzere diğer modern edebiyat türlerinin yanında Arap tiyatrosu da tercüme ve adaptasyon yoluyla Batı'nın etkisiyle ortaya çıkıp gelişme kaydetmiştir. Mârûn en-Nakkâş ile başlayan bu yol-

²⁷ Bâkesîr, *Fennü'l-mesrahiyye min tecâribi's-şahsiyye*, 7-8.

²⁸ Batı şairlerinin özgür bir şekilde daha çok sembolizm ile harmanlanmış klasik aruz ölçüsünün bozulmasıyla oluşturduğu bir nazım biçimidir. Bu tür şiirlerde nazım nesre yaklaşırlar ve uzun- kısa dizeler düzenli ya da düzensiz sıralanır. Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin ve Ahmet Haşim Türk edebiyatında bu türün önde gelen temsilcileridir.

Örn: Harab olan yollarda kalmamış gelen,

Ne giden,

Şimdi yalnız kavafil-i evrâk,

Mütemadi sürüklenir bir uzak. (Ahmet Haşim)

²⁹ Sait Uylaş, "Alî Ahmed Bâkesîr ve Şal Günü Adlı Piyesinin Tematik Açından İncelenmesi", *Sosyal Bilimler Dergisi* 3/6 (06 Mart 2016), 132.

³⁰ Benjamin Benjamin, *Dramaturgies of Conspiracy: Bakathir, Idris and the July Regime. In Conspiracy in Modern Egyptian Literature* (Edinburg: Edinburg University Press, 2018), 39-40.

culuk, kardeşi Nikola'nın yine Molière'in *Le Misanthrope (Adamcıl)* piyesini eş-Şeyh *el-Câhil* adıyla Arapçaya tercüme etmesiyle devam etmiştir. Molière, Shakespeare, Racine, Voltaire ve Corneille gibi yazarlar modern Arap tiyatrosunda eserlerinden en çok ilham alınan ve istifade edilen Batılı yazarlar olmuşlardır.³¹

Ali Ahmed Bâkesîr, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümüne giriş yaptıktan sonra *Romeo ve Juliet* ile *On İkinci Gece* adlı oyunları tercüme etti. Bu, Shakespeare'in onun üzerindeki etkisini göstermektedir. Öte yandan, İngiliz dil yapısına özgü bir üslup olan Blank Verse'i *Akhenaton* ve *Nefertiti* adlı oyununa uyarlaması, *Şeylûk el-cedîd* piyesinin temasını doğrudan *Venedik Taciri*'nden alması ve antik bir Yunan trajedisi olan *Oedipus Trajedisi*'ni kaleme alması, üzerindeki Batı etkisini ortaya koyan diğer unsurlardır.

Bâkesîr, Arap dünyasının karşı karşıya olduğu siyasi tehdidin farkına vardığında, sömürgeci güçlere karşı büyük bir öfkeyle dolmuştur. Filistin meselesi onun öfkesini daha da arttırdı. Bu öfke, onu salt komedi türünde bir anlatıyı ortaya koymasından alıkoymuştur. Ona göre, şaka yapma, insanları güldürme ya da nükteli sözler söyleme olasılığı en düşük kişi kendisidir. Ne var ki çok geçmeden öfke ve hicivden doğan mizahın ilgi çekici olabileceğini fark etmiştir. Bu konudaki gözlemini şöyle açıklar:³²

"Tiyatro tarihinde trajedinin ortaya çıkışı komediden öncedir. Çünkü tiyatro ilk önce dini ritüellerin bir parçası olarak, komediye ve şakayı kaldıramayacak olan mabedlerin gölgesinde doğmuştur. Bundan dolayı örneğin Yunanda Aristophanes'in komedyaları, Aiskhylos, Sophokles ve Euripides'in trajedyalarından sonra zuhur etmiştir. Bu komedyaları ortaya çıkaran sebep ise insanların dinlerine ve ilahlarına olan inançlarının sarsılması neticesinde yöneticilere ve sosyal meselelere duyulan öfkedir."

Bâkesîr'in Batı'dan ilham alarak ortaya koyduğu eserleri Batı hayranlığı veya özentiliği şeklinde okunmamalıdır. Onun, Batılı yazarlardan ilham almasının bazı sebepleri vardır. Yazarın İslam dinine bağlılığı ve yaşantısı göz önünde bulundurulunca, bu sebepler arasında en önemlisinin Batı güdümünde Filistin topraklarında kurulmak istenen İsrail devletine karşı kaleminin el verdiği ölçüde mücadele çabası olduğu söylenebilir. Özellikle Siyonizm sorununu konu alan "*Şeylûk el-cedîd*" ve "*Oedipus Trajedisi*" oyunları, anlatılmak istenenin izleyicinin gözünün önüne serildiği, mesajın neredeyse imgesel denemeyecek kadar açık olduğu oyunlardır. Yazarın söz konusu Filistin sorunu için kaleme aldığı oyunları kendisinin İngilizceye çevirmesi de bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

³¹ Pierre Cachia, "Tercüme ve Adaptasyon Dönemi (1850-1914)", çev. Hasan Taşdelen, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (01 Ocak 2004), 202; Aysel Ergül, *Çağdaş Mısır Tiyatrosunda Tevfîku'l-Hâkîm ve Üç Entellektüel Tiyatrosu* (Atatürk Üniversitesi, Doktora, 1995), 54.

³² Bâkesîr, *Fennü'l-mesrahıyye min tecâribi's-şahsiyye*, 27; Muhammet Bilal Tolan, "Tiyatro Yazarı Olarak Ali Ahmed Bâkesîr ve Arap Tiyatrosu Üzerine Düşünceleri", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Dergisi* 11 (25 Haziran 2018), 286-287.

2.2. Dil Kullanımı

Fasih Arapça ile Ammice arasındaki farklar, yazarların tiyatro yazımında sanatsal kaygılar ve zorluklar yaşamasına neden olmuştur. İlk dönemlerde tiyatro oyunlarında Ammice furyası hâkimken, Ahmed Şevki'nin fasih dil tercihiyle yavaş yavaş Ammiceye olan ilginin azaldığı görülmektedir.³³ "Tarihi bir tiyatro ya da günümüzü ele alan bir tiyatrodaki karakterlerin toplumdaki statüsüne göre mi dil tercihi yapılmalı yoksa herkesi kapsayacak standart bir dil mi tercih edilmeli?" sorusu yazarlar arasında tartışmalara yol açmıştır. Bazı tiyatro yazarları olayın özünü okuyucu-izleyiciye yansıtmak için karakterlerin sosyal hayattaki konumunun, bulunduğu yerin ve dilinin göz ardı edilmemesi gerektiğini savunurken, bazı yazarlar aksini iddia etmektedir. Bâkesîr ise böyle bir tartışmanın yersiz olduğunu düşünmektedir. Ona göre tiyatrodaki kullanılan dil standart olmalıdır. Zira anlatılmak istenen şeyi dil üzerinde aramak yüzeysellikten başka bir şey değildir. Öte yandan sanat da hayatın anlık çekilmiş bir fotoğraf karesi değildir. Argümanına şunu da ekleyerek Bâkesîr şöyle demektedir:³⁴

"Shakespeare'in tiyatrosunda Othello ve Venedikli karakterlere İngilizceyi nasıl konuşturduğu üzerinde kimsenin durduğu görülmemiştir. 'Öyleyse biz neden peki, Mısırlı bir köylü nasıl olur da fasih Arapça konuşur?' sorusunu sorar dururuz?"

Bâkesîr'e göre fasih dil tarafsız ve kapsayıcıdır. Hazinesi zengindir ve yazar için karakterlerde sınırsız bir üretim gücü anlamına gelir. Ona göre fasih Arapça saf bir sudur. İçine katılacak boyayla istenen renk elde edilebilir. Fakat Ammicenin zaten bir rengi vardır. Üzerine bir şeyler ekleyerek istenen şeyi elde etmek mümkün değildir. Konuyla ilgili fikirlerini Fennü'l-mesrahiyye adlı kitabında şöyle özetlemektedir:³⁵

"Tiyatro yazarı fasih Arapçayı kullanarak oyununa yerel şahsiyetleri katıp onların ruhuna üfleyerek istediği ortamı kolayca tasvir edebilir. Böylece tiyatrodaki Mısır ruhu da suyun kristal bardakta parlaması gibi parlar. Fakat Ammice için bunları söylemek mümkün değil. Zira diğer Arap ülkeleri bir yana, sadece Mısır'da bile çeşitli yerel diller vardır."

Sonuç olarak Bâkesîr oyunlarında dil tercihini daha çok insana hitap etmesi, kapsayıcı ve yalın olması sebebiyle fasih dilden yana kullanmıştır. Hablü'l-ğasîl ve Gülfidan Hanım hariç tüm eserleri fasih dille yazılmıştır.

2.3. İslami Tutum

Tiyatrolarında İslami duruşa son derece önem veren Bâkesîr, eserlerinde dini konulara sıklıkla eğilmiş, somut örneklerle edebiyatın millileştirilmesi adı altında Mısır toplumunu Araplıktan ve Müslümanlıktan uzaklaştırmayı amaçlayan yazarlara karşı mücadele vermiştir. Örneğin Bâkesîr, *Romeo ve Juliet*'i Arapçaya manzum bir dille çevirdikten yaklaşık 3 yıl sonra kaleme aldığı *Akhenaton ve Nefer-*

³³ Ahmed Şevki, *el-Edebu'l-'arabi'l-'mu'âsir fî Mısır* (Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 80.

³⁴ Bâkesîr, *Fennü'l-mesrahiyye min tecâribi's-şahsiyye*, 90.

³⁵ Bâkesîr, *Fennü'l-mesrahiyye min tecâribi's-şahsiyye*, 93-94.

titi adlı oyununa Mümin suresinin 78. ayetiyle başlamıştır.³⁶ Mısır'ın en meşhur firavunlarından olan Akhenaton ve Nefertiti'nin hayatını ele alan yazar, Akhenaton'u güçlü bir ahlak ve iman sahibi ve Hz. İbrahim gibi anlam ve tanrı arayışında olan biri olarak tasvir etmektedir. Muhtemelen bunu yapmasındaki amaç, toplumda bazı yazarlar ve tarihçiler tarafından ortaya atılan "Kadim Mısır medeniyet ve ihtişamının dinden uzak bir yaşantı sürerek ortaya çıktığı" iddialarını çürütme çabasıdır. Ayrıca tiyatroya söz konusu ayetle başlayarak Akhenaton'un bir peygamber olduğunu ima etmektedir.³⁷

Bâkesîr'in içinde yaşadığı dönem, komünizmin Mısır'da yayıldığı ve taraf-tar topladığı dönemlere rastlamaktadır. Yazar, dönemin siyasi, ekonomik ve adalet çarpıklıklarına çözüm olarak İslam tarihinde adaletli idareciliğiyle meşhur Hz. Ömer'e işaret etmektedir. Melhametü 'Umer (Ömer Destanı) adıyla kaleme aldığı tiyatro; bir mukaddime, on sekiz bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Yazar, adeti olduğu üzere bu tiyatroya da ayetle başlar³⁸ ve yüzyıllar önce meydana gelen olaylar üzerinden yaşadığı döneme ışık tutar.³⁹

2.4. Kadın

Bâkesîr, içinde bulunduğu toplumda o günün kadınının yaşadığı sorunların farkına varmış ve gerek roman gerekse tiyatrolarında bu sorunlara dikkat çekmeye çalışmıştır. Yazarın *Binbir Gece Masalları*'ndan ilham alarak yazdığı *Sırru Şehrâzâd (Şehrâzâd'ın Gizi)* adlı oyun, "kadın, mutlak yanlıştır" fikrine kendince bir karşı çıkıştır. Zira eserin orijinalinde Şehriyâr hasta ruhlu biridir. Kendisini siyahi bir köle ile aldatan eşinin intikamını tüm kadınlardan almak için her gün bakire bir kızla evlenip sabah onu öldürür/öldürtür. Bu durumun farkında olan Şehrâzâd, babasının itirazlarına rağmen Şehriyâr ile evlenmeye razı olur. Şehriyâr'a her gece uyumadan önce bir masal anlatarak bitirmeden devamını bir sonraki güne bırakır ve bu sayede canı bağışlanır. Bu yolculuk bin bir gün sürer ve son gün Şehriyâr Şehrâzâd'ı sevdiğini anlar ve canını bağışlar. Bu hikâyenin bazı noktaları kendisine makul gelmeyen Bâkesîr, kendine âdeta şu soruları sorar: "Şehriyâr'ın ilk eşi onu neden aldattı? Neden bir köleyle? Saray erkanından yakışıklı biri yok muydu? Şehriyâr neden bu olayı gizlemedi, onun namusu değil miydi mesele? Onu öldürüp yüreğini soğutamaz mıydı, neden tüm kadınları öldürüyor? Öldürdüklerinden sonra intikamı hiç soğumuyor muydu?" Bâkesîr bu sorular doğrultusunda oyunda belirgin değişikliklere giderek mevcut anlatıyı kendine göre yeniden kurgular. Ona göre Şehriyâr, ruhsal ve cinsel anlamda sorunları olan biridir. Evlendiği kadınları öldürmesinin nedeni bu sırrın ortaya çıkmama isteğidir. Hikâyede yaptığı bu deği-

³⁶ "Senden önce de elçiler gönderdik; onlardan sana hayat hikayelerini anlattıklarımız var, anlatmadıklarımız var..."

³⁷ Bâkesîr, Akhenaton ve Nefertiti, 11-12,150-152; Tolan, Ali Ahmed Bâkesîr'in Edebî Kişiliği ve Eserlerindeki İslâmî Duruşu, 203.

³⁸ "Siz, insanlar içinde çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoysunuz ve Allah'a inanırsınız..."

³⁹ Sâmîye Vefâ el-Emîrî, "Min a'lâmi'l-edebi'l-İslâmî: Bâkesîr fi melhameti 'Umer", Müessesetü's-sahâfeti ve'n-neşr 36/4 (1991), 89.

şıklıkla Bâkesîr, kadını suçlu göstermekten uzaklaşıp sorunu erkeğe, çözümü ise kadına yüklemiştir.⁴⁰

ed-Dünyâ fevdâ (Dünya Bir Kaos) adlı oyununda modern hayatın değiştirdiği erkek-kadın ilişkilerindeki farklılıklar üzerinde durulur. Yazara göre insanın küçük dünyasının (evliliğin) kaos olmamasının yolu, ilişkide erkeğin erkek, kadının ise kadın olmasından geçer. Aksi halde bir kaosun meydana geleceği vurgulanır.

Bâkesîr, özellikle Filistin sorununu ele alan tiyatrolarında “Siyonist kadını” alımlı bir karakter olarak çizer. Örneğin *Şeylûk el-Cedîd*’de Rachel, sarışın, endamlı ve tahrik edici, fettan bir kadındır. Evinin camından Filistinli erkeklere sürekli kur yapar. İsrail’in hedefleri uğruna Filistinlilerin mal ve topraklarını almak için bu özelliklerini kullanmaktan çekinmez.

Şa’bullahi’l-muhtâr (Allah’ın Seçkin Halkı) adlı oyunda da Rachel adında aynı özellikleri taşıyan bir karakter vardır. *et-Tevrât ed-dâi’a (Kayıp Tevrat)*’da yazar, ana karakterlerden biri olan Barbara’nın sahneye girişini şöyle anlatmaktadır: “Barbara, vücudunun çekici yerlerini ortaya çıkaran zarif bir kıyafetle içeri girer.” Yine aynı karakter Barbara, Joseph’ten hamile kaldıktan sonra şeytani zekasını kullanarak eşini kandırır.⁴¹

Barbara: Hatırlıyor musun sevgilim, o geceyi?

Kohîn: Evet, arınma gecesi.

Barbara: O gece uzun zamandan sonra beni çok sevindirdin.

Kohîn: Öyle mi? Hatırlamıyorum vallahi.

Barbara: Sarhoştun sen fakat ben ayıktım. Biliyor musun, hamileyim sevgilim?

Kohîn: Hamile?

Barbara: O geceden hem de!

Kohîn: (sevinçle) Bu bir mucize!

Barbara: Sevgilim, bugün biz mucize gösterilen dönemlerde değiliz artık.

Kohîn: Mucize topraklarımızdayız!”

Öte yandan Bâkesîr’in piyeslerinde kadın “kahır çekme ve özellikle erkeklerle boyun eğmeme” arasında gidip gelmektedir. Temsillerde zaman zaman kadının Arap-İslam adetlerine de karşı çıktığı gösterilir. *Ed-Dünya Fevdâ* karakterlerinden Sonya’nın dernek üyesi Zeynep’e söylediği sözler bu kabildendir:⁴²

“Sonya: Bu acınası topraklarda kadının derdi ne de fazla! Ta evinin ortasından başlamalı düşmanlarıyla savaşmaya. Kocasıyla...Kardeşiyile... Hatta ve hatta babasıyla! Hepsi de kadını köleleştirmek veya onu yönetmek istiyor! Öyle ki bu saçmalık, çocukların, annelerinin kendilerine itaat etme isteklerine kadar vardı. Ne büyük edepsizlik ve hayasızlık!”

Birçok temsilde kadının yaşadığı sorunlara değinen yazar, Gülfidân Hânım ve *ed-*

⁴⁰ ez-Zebîdî, “علي أحمد باكثير”.

⁴¹ Ahmed Kadri Abdulhamîd Neciyye, “Sûretü’l-mer’ati’l-Yahudiyye fi mesrah Ali Ahmed Bâkesîr”, *el-Mecelletü’l-ilmîyye liküllîyyeti’t-terbiyyeti’n-nev’îyye* 1/9 (Ocak 2018), 178-179; Ali Ahmed Bâkesîr, *et-Tevrâtü’d-dâi’a* (Kahire: Mektebetü Mısır, ts.), 53-54.

⁴² Bâkesîr, *ed-Dünyâ Fevdâ*, 37-38.

Duktûr Hâzim piyeslerinde kadını baskın bir karakter olarak sunar ve bu cihetle erkeklerin muzdarip olduğu sorunlara eğilir. Örneğin *ed-Duktûr Hâzim*'de Hikmet Hânım, eşi üzerinde otoriter ve müsrif bir tiptedir. Zayıf ve sözü asla dinlenmeyen kocası Şerif Bey, eşinin isteklerine yetişemez. Aynı oyunun karakterleri Emine Hânım ve Sabri Bey arasındaki ilişki ise daha düzeylidir ve erkeğin de ortak olduğu bir ilişkidir. Bâkesîr, oyunlarında ezilen Arap kadınının sorunlarını ele alırken diğer yandan erkeğin yaşadığı sorunlara da el atmıştır. Dolayısıyla onun bu yaklaşımı, yaşamış olduğu toplumda kadın ve erkeklerin davranışlarında görülen çarpıklıklar konusunda, birini diğerinin uğruna feda etmediği mutedil duruşuyla doğrudan ilgilidir.

3. Siyonizm

Bâkesîr'in Filistin sorununu konu edindiği ve Arap dünyasının içinde bulunduğu çıkmazı derinlemesine ele alan sekiz tiyatro eseri bulunmaktadır. Bu oyunlardan dördü doğrudan Filistin meselesi hakkında yazılmışken, geriye kalan dördü ise dolaylı yoldan Siyonizm eleştirisi olarak kaleme alınmıştır. Söz konusu oyunlarda Bâkesîr'in Siyonizm eleştirisi en az komünizm eleştirisi kadar güçlüdür. Her iki ideolojiyi de sadece Mısır ya da Arap-İslam ülkeleri için değil, tüm dünya için önemli tehditler olarak algılar. Yazarın doğrudan Filistin problemi hakkında kaleme aldığı eserler *Şeylûk el-cedîd (Yeni Shylock)*, *Şa'bullâhi'l-muhtâr (Allah'ın Seçkin Halkı)*, *Îlâhu İsrâil (İsrail'in Tanrısı)*, *et-Tevrâtu'd-dâ'ia (Kayıp Tevrat)*'dir. *Me'sâtu Üdîb (Oedipus Trajedisi)*, *İmbaratûriyye fi'l-Mezâd (Açık Artırmada Bir İmparatorluk)*, *Harbu'l-Besûs (Besûs Savaşı)* ve *Mesrahu's-siyâse (Siyaset Tiyatrosu)* ise dolaylı yoldan Filistin meselesine değindiği tiyatrolardır.

Bâkesîr 1945'te "*Şeylûk el-cedîd*" adında Filistin sorununu ele alan bir eser kaleme almıştır. Shakespeare'in *Venedik Taciri* adlı trajedisinden esinlenerek yazılan bu eser, Arap dünyasında Filistin meselesine eğilen ilk tiyatro oyunudur. Yazar, Filistin'de kurulacak bir Yahudi devletinin o bölgede meydana getireceği zulüm ve adaletsizlik endişesiyle kaleme aldığı oyunu, Batı kamuoyunda farkındalık yaratmak adına kendisi İngilizceye çevirmiştir. Bâkesîr, *Venedik taciri* adlı eserden esinlenmesini şöyle anlatmaktadır:⁴³

"1944'lü yıllarda hemen hemen, Büyük Filistin felaketinden 3 yıl önce, Filistin meselesi zihnimi meşgul ediyordu. Gazete ve kitapları takip ediyordum. Bir gün, Ze'ev Jabotinsky'nin İngiliz Avam Kamarası'nda bir konuşma sırasında kürsüye vurup "bize bir miktar et verin, ondan asla vazgeçmeyeceğiz!" dediğini okudum. Balfour Deklarasyonu'ndaki toprağa atıfta bulunuyordu. O an, kayıp olanı buldum, dedim kendi kendime... Bu cümle ona değil, Siyonizm'e aitti. Bu sırada Shakespeare'in *Venedik Taciri* adlı eseri zihnimde çaktı ve o an yazmaya karar verdim."

Venedik Taciri adlı piyesin ana karakteri Shylock'tur. Yahudi asıllı olan Shylock bir tefecidir. Antonio adındaki soylu tüccar tiptemesi ise bir gün ondan borç almak durumunda kalır. İmzaladığı senette borcunu ödeyememesi durumun-

⁴³ Ali Ahmed Bâkesîr, *Şeylûk el-cedîd* (Kahire: Dâru Mısır li't-Tıbbâ'a, 1945); Muhammed Ebû Bekr Hamîd, "Ali Ahmed Bâkesîr: Râidü kadiyyeti Filistin fi'l-mesrahi'l-'Arabî", *Râbitatu'l-edebi'l-İslâmîyyi'l-âlemîyye* 64 (Kasım 2009), 25.

da alacaklı Shylock, Antonio'nun vücudundan bir miktar et koparacaktır. Tiyatronun sonunda mahkemelik olan karakterler arasında haklı tarafın Antonio olduğu anlaşılır. *Venedik Taciri*'ndeki tema ile Filistin meselesi birbirine benzemektedir. Zira Ze'ev Jabotinsky'nin Avamlar Kamarası'nda İngilizlerden istediği et, yazarın aklına *Venedik Taciri*'ndeki Shylock'un Antonio'dan koparmak istediği eti getirmiştir. Bu çalışmayla özellikle Siyonizm ve Batı'ya onların kaleminden çıkan *Venedik Taciri* adlı eserle cevap vermiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi, oyun "problem" ve "çözüm" başlıklarıyla iki bölümden oluşmaktadır.

İkinci bölüm, Shakespeare'nin *Venedik Taciri* adlı oyununun "duruşma sahnesine" oldukça benzemektedir. Çünkü olay, Araplar ile Siyonistler arasındaki sorunu çözüme kavuşturmak için buluştukları Kudüs Mahkemesi'nde gerçekleşmektedir. Yazar, Filistin'deki Araplar ve Yahudiler arasındaki "İbranice dayatması, Yahudilerin Filistin adeta kendilerine aitmiş gibi saplantılı davranmaları, Araplara karşı kibirli duruşları, okullarda kadrolaşmaları ve var olan Arap kültürünün ve neslin bozulması, toplumdaki Siyonist zihniyeti arttırmak başka bir ifadeyle zenginleştirmek" vb. sorunları imgesel bir dille ele almış, çözüm bölümünde kendince bir çıkamazı halletmeye çalışmıştır. Ona göre çözüm, dünyadaki diğer uluslar Yahudilere sert davranırken Arapların Filistin sorunundan önce onlara nasıl yumuşak ve nazikçe davrandıklarını hatırlamaktan geçer. Shylock ve Kohîn arasındaki sonuçsuz tartışma Nadia ve Faysal'ın gelmesiyle son bulur. Nadia'nın Tel Aviv'i yok etme talebi Yahudilerin "Birleşik Krallık'ın, Yahudiler için Filistin yerine Avustralya'da bir ülke kurması" şartıyla kabul edilir. Oyun Shylock'un intiharı ve Abdullah'ın Filistin'in birilerine vatan inşa etmek için parçalanmayacağını ilan etmesiyle son bulur.

Bâkesîr'in "başka bir ülkede vatan kurulması" teklifi, bir Arap/Müslüman olarak anlaşılabilir bir öneridir. Ne var ki, insanların söz konusu bölgeye yerleştirilme nedeninin yalnızca bir vatan edindirme olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, önerinin yetersiz kaldığı görülecektir. Mûnîr 'Uteybe ve Muhammed Abbâs 'Arabî gibi eleştirmenler Bâkesîr'in çözüm önerisini romantik ve idealistçe bulmaktadır. Bâkesîr, Siyonist İsrail devletinin Lübnan, Ürdün ve Suriye ile çevrili olması ve komşu ülkelerin ambargolarıyla ekonomik olarak yok olacağını düşünmektedir. Coğrafi olarak Arap dünyasının kalbinde yer alan Filistin, aynı zamanda Batı'nın Arap ülkelerini siyasi olarak karıştırmaları için de altın bir fırsattır. Dolayısıyla, Bâkesîr'in çözüm önerisi bu koşullar altında uygulanamaz.⁴⁴ Benzer şekilde, Seyyid Kutub da Bâkesîr'i "*Yeni Shylock*" adlı oyununda İngilizlere veya genel olarak Batı vicdanına duyduğu güven nedeniyle eleştirmiştir.⁴⁵

"... Fakat ben, Üstad Bâkesîr'den bir noktada ayrışıyorum. Oyunun sonunda kurmuş olduğu mahkeme bölümünde O, İngiliz vicdanı diye bir şeyin varlığına güveniyor. Ben ise (insanların Batı'ya karşı) Filistin meselesindeki bu güveninden tüm Arap

⁴⁴ Maysoon Taher Muhi vd., "The Character of Shylock as a Cultural Mark: Shakespeare's The Merchant of Venice and Bakathir's The New Shylock", *Al-Ustath Journal for Human and Social Sciences* 58/3 (2019), 80-83.

⁴⁵ Seyyid Kutub, "Şeylûk el-cedîd ve Kadiyyetu Filistîn", *er-Risâle* 655 (21 Ocak 1946), 74.

ülkeleri adına korkuyorum. İngiliz politikasında vicdan yoktur. Esasen Batı dünya-sının bir şerefi de yoktur..."

Yazarın Filistin sorununu ele aldığı *Şa'bullâhi'l-muhtâr (Allah'ın Seçkin Halkı)*, dört bölümden oluşan bir komedi oyunudur. Olaylar Tel Aviv'deki bir otelin lobisinde gelişir. Batı ve Doğu ülkelerinden Yahudiler, Filistin topraklarında kurulan İsrail'e yerleşmiştir. Oyunda Bâkesîr, yeni kurulan İsrail devletindeki ahlaki çürüme, ekonomik sorunlar ve farklı etnik ve sosyal sınıflar arasındaki çatışmalar gibi çeşitli konuları tasvir etmeye odaklanır. Filistin'e Doğu'dan gelen Seferad Yahudileri ile Batı'dan gelen Aşkenaz Yahudileri arasında bilişsel bir uçurum vardır. Seferadlar Yahudiliği bir din ve nihai bir amaç olarak görürken, Aşkenazlar onu siyasi bir araç ve amaçlarına giden bir yol olarak görmektedir. Yahudilerin bu uyumsuz karışımı kişisel çıkarlar ile devletin çıkarları arasında bir çatışmaya neden olur ve İsrail'in yaşadığı izolasyon ve ekonomisinin batmasıyla birlikte yazar bir iç çöküş öngörür. Bu çöküş halkın hükümete karşı ayaklanmasına ve hükümetin devrilmesine yol açacaktır. Daha sonra Birleşmiş Milletler devreye girecek ve sözde İsrail Devleti'ni feshederek göçmenleri eski ülkelerine geri gönderecektir. Yazar, *Şeylûk el-cedîd*'te olduğu gibi bu oyunda da meselenin çözümünü İsrail'in ekonomik olarak abluka altına alınması ve Batılı halkların Filistin meselesinden haberdar edilmesinde arar. Bazı eleştirmenler Bâkesîr'i bu oyunda "Amerikan halkının gerçeklerden haberdar edilmesi" ya da dünya kamuoyunda Yahudi etkisinin azaltılmasıyla meselenin çözülebileceğine inandığı için eleştirmektedir.⁴⁶ Şüphesiz Bâkesîr de Batılıların izlediği çifte standartın farkında bir yazardı. Bu konu hakkında el-Âdâb dergisinde şunları söylemiştir:⁴⁷

"... Arap yazarlar, bizimle ilgili gerçeklerin çoğundan habersiz olan, bizim toplumumuz dışındaki toplumlarda yaşayan ve görüşleri, inançları, efsaneleri ve diğer halklarla bağlantıları bakımından bizden farklı olan yabancı halklara hitap ettiklerini, onların dostlarımıza ve düşmanlarımıza karşı konumlarını göz önünde bulundurmalıdır. Eğer bu halkları davamızın haklılığına ikna etme konusunda başarıdan bir pay almak istiyorsak ve onları (Batı'yı) destek ve zaferimize meylettirmek istiyorsak, bütün bunları dikkate almamız..."

İlâhu İsrâil adlı oyun, yazarın Siyonistlere yönelik yazdığı bir oyundur. İlâhu İsrâil'de Bâkesîr, Yahudilerin etnik inançlarını ve tabiatlarını anlatmak için Yahudi tarihine odaklanır. Yazar, Yahudilerin üstün ırk iddiası ve para sevgisinin Tanrı sandıkları Şeytan'dan geldiğini vurgular. Üçleme olarak yazılan oyunun ilk bölümü "Çıkış"tır.

Bâkesîr bu eserde Kur'an'ın yanı sıra İncil'den yararlanarak Tanrı ve Şeytan temasını işlemiştir. İncil'i kaynak olarak kullanmasındaki amaç, Doğulu veya Batılı izleyici/okuyucuya Yahudilerin kutsal kitaplardaki konumunu göstermektir. Öte yandan Bâkesîr, kutsal metinlerdeki Yahudi kınamalarını dolaylı olarak Siyonis-

⁴⁶ Abdulhakim ez-Zubeydî, *el-Yehûd fi'l-mesrahât Ali Ahmed Bâkesîr* (el-Ayn: Dâru Nâşirî li'n-neşri'l-elektirûnî, 2004), 6-8.

⁴⁷ Ali Ahmed Bâkesîr, "Devru'l-edîbi'l-'Arabî fi'l-ma'reketi didde's-ti'mâr ve's-Sihyûniyye", *el-Âdâb* 5 (1969), 11.

tlere karşı kullanılmaktan çekinmemiştir. Tematik olarak bu oyun, Yahudilerin genel tarihini sunmaktadır. Piyes, İsrail ile Mısır arasındaki Süveyş krizinden sonra yazılmıştır. Ancak bu kriz üzerinden günümüz Yahudileriyle eski dönem Yahudileri arasında bağlantı kuran yazar, Siyonistler ve tarihteki ilk Yahudiler arasında ayırım yapmamaktadır. Ona göre her iki grup da şeytanın yolundan gitmeye meyillidir.

Bâkesîr'in ilk oyunundan son oyununa Siyonist karakter tutarlılığı Kur'an'daki imajla uyumlu bir Yahudi imajı yansıtmaktadır. Zira kutsal kitaplarda Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed dönemindeki Yahudilerin birçoğu ikiyüzlü, peygamber katili ve döneke olarak damgalanmıştır. Bâkesîr de Siyonist tehdide karşı sıradan ve kişisel bir izlenimle hareket etmediğini ortaya koyarak bu tarihsel kınamayı takip ettiğini göstermektedir.⁴⁸ Bu noktada gözden kaçırılmaması gereken bir husus da Bâkesîr'in Yahudiler ile Siyonistler arasında fark gözetmiştir.⁴⁹

Sonuç

Modern Arap tiyatrosunun önemli yazarlarından biri olan Bâkesîr, Endonezya'da doğmuş, Yemen'de yetişmiş, Mısır'da yaşamış ve orada hayatını kaybetmiştir. İslam inancına bağlılığı nedeniyle eserleri içerik olarak İslam inancıyla paralellik göstermiştir. İngiliz nazım türü olan Running Blank Verse'i Arap diline uyarlayarak bir tiyatro yazmasıyla bu türün Arap dilinde tanınmasını sağlamıştır. Tiyatrolarında aile yapısının bozulması, kadın-erkek eşitsizliği, Siyonizm gibi konuları ele alan yazar, 1945 yılında "*Şeylûku'l-cedîd*" adlı oyunuyla "Vadedilmiş Topraklar" inancı gereği, Filistin topraklarında bir Yahudi işgalinin gerçekleşmesinden yaklaşık üç yıl önce, söz konusu tehlikeyi önceden sezip, dikkatleri Siyonizm'e çekmiştir. Edebiyat sahnesine birçok Arap yazar gibi Batı dünyasının eserlerini yorumlayarak çıkan yazar, bir süre sonra bu alanda adından söz ettirmiştir. Oryantasyon sürecinden sonra da kendine özgü oyun yazımının yanı sıra, Batı dünyasının eserlerini Doğu gözüyle yorumlamaya devam eden Bâkesîr, bir edebiyatçı olarak kaleminden akan mürekkeple Batı'nın ikiyüzlülüğüyle ve Siyonizm'e gösterilen çifte standartlarla mücadele etmiş ve dikkatleri herkesten önce bu noktaya çekmeyi başarmıştır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

⁴⁸ Tefvik, *Ali Ahmad Bâkathir; A Study of Islamic Commitment in Modern Arabic Literature*, 106-113.

⁴⁹ Tolan, *Ali Ahmed Bâkesîr'in Edebî Kişiliği ve Eserlerindeki İslâmî Duruşu*, 147.

Kaynakça

- Arâbî, Muhammed Abbâs. "رابطة الأدب الإسلامي العالمية | مقالات | شعب الله المختار (كوهين والعنصرية)". Erişim 12 Ağustos 2023. <https://www.adabislami.org/magazine/2012/07/580>
- Bâkesîr, Ali Ahmed. Akhenaton ve Nefertiti. Kahire: Mektebetü Mısır, 1967.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. Avdetü'l-Firdevs. Kahire: Mektebetü Mısır, 1946.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. Dâru İbn-i Lukmân. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. "Devru'l-edîbi'l-'Arabî fi'l-ma'reketi didde's-ti'mâr ve's-Sihyûniyye". el-Âdâb 5 (1969), 10-13.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. ed-Duktûr el-Hâzim. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. ed-Dünyâ Fevdâ. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. el-Fir'avu'l-Mev'ûd. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. et-Tevrâtü'd-Dâi'a. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. Fennü'l-mesrahiyye min tecâribi'ş-şahsiyye. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. Hârût ve Mârût. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. Humâm fi bilâdi'l-Ahkâf. Kahire: Mektebetü Mısır, 1965.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. İmbarâtüriyye fi'l-mezâd. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. Sirru Hâkim biEmrillâh. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. Sirru Şehrazâd. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. Şa'bullâhi'l-muhtâr. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Bâkesîr, Ali Ahmed. Şeylûk el-cedîd. Kahire: Dâru Mısır li't-Tibâ'a, 1945.
- Bedevî, Abduh. Havliyyâtu Külliyyeti'l-A'rab, Ali Ahmed Bâkesîr Şâiren Gınâiyyen. Kuveyt: Kuwait University, 1981.
- Benjamin, Benjamin. Dramaturgies of Conspiracy: Bakathir, Idris and the July Regime. In Conspiracy in Modern Egyptian Literature. Edinburg: Edinburg University Press, 2018.
- Cachia, Pierre. "Tercüme ve Adaptasyon Dönemi (1850-1914)". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 13/1 (01 Ocak 2004), 195-212.
- Dahami, Yahya Saleh Hasan. "Arabic Contemporary Poetic Drama: Ali Ahmed Ba-Kathir A Pioneer". AWEJ for Translation & Literary Studies 5/1 (24 Şubat 2021), 40-59.
- Dayf, Ahmed Şevki. El-Edebu'l-'arabi'l-mu'âsir fi Mısır. Kâhire: Dâru'l-Me'arif, 3. Basım, ts.
- Emîrî, Sâmîye Vefâ. "Min a'lâmi'l-edebi'l-İslâmî: Bâkesîr fi melhameti 'Umer". Müessesetü's-sahâfeti ve'n-neşr 36/4 (1991), 88-96.
- Ergül, Aysel. Çağdaş Mısır Tiyatrosunda Tevfiku'l-Hâkîm ve Üç Entellektüel Tiyatrosu. Atatürk Üniversitesi, Doktora, 1995.
- Ferîd, Em'adşû. "Ali Ahmed Bâkesîr ve Mesrahuhu'ş-şî'rî: eş-Şâ'ir ve'r-rebî' nemûzecen". Jil Magazine of Literary Studies 206/1487 (Eylül 2014), 1-46. <https://doi.org/10.12816/0007060>
- Gökgöz, Turgay. "Modern Suriye Tiyatrosunda Ahmed Ebû Halîl el-Kabbânî". OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 16/Eğitim ve Toplum Özel Sayısı (31 Aralık 2020), 6460-6477. <https://doi.org/10.26466/opus.819011>
- Habîb, Abdurrahman. "الإبداع الأول.. على أحمد باكثير ينشر مسرحية همام في بلاد الأحقاف". اليوم السابع. 03 Ekim 2021. Erişim 02 Ağustos 2023. <https://www.youm7.com/story/2021/10/3/-على-أحمد-باكثير-ينشر-مسرحية-همام-في-بلاد-الأحقاف-03-أكتوبر-2021>
- Hamîd, Muhammed Ebû Bekr. "Ali Ahmed Bâkesîr: Râidü kadiyyeti Filistîn fi'l-mesrahi'l-'Arabî". Râbitatu'l-edebi'l-İslâmiyyi'l-'âlemiyye 64 (Kasım 2009), 24-33.
- Hamîd, Muhammed Ebû Bekr. "رابطة أدباء الشام - الأديب علي أحمد باكثير". Erişim 12 Ağustos 2023. <https://www.odabasham.net/%D8%AA%D8%B1%D8%A7%D8%AC%D9%85/70925-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AF%D9%8A%D8%A8-%D8%B9%D9%84%D9%8A-%D8%A3%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%A8%D8%A7%D9%83%D8%AB%D9%8A%D8%B1-70925>
- Hamza, Mahmûd Muhammed. Bahsü İstihyâi'ş-şahsiyyeti't-turâsiyyeti fi mesrahiyyeti Şeylûk el-cedîd li Ali Ahmed Bâkesîr. 19 Cilt. Mısır: Câmi'atü Kefre'ş-Şeyh, Mecelle-

- tü'd-Dirâsâti'l-İnsâniyye ve'l-Edebiyye., 2019.
- Humeyd, Muhammed Ebû Bekr. Ali Ahmed Bâkesîr fî mir'âti 'asrihi. Kahire: Mektebetü Mısır, ts.
- Kutub, Seyyid. "Şeylûk el-cedîd ev Kadıyyetu Filistîn". er-Risâle 655 (21 Ocak 1946), 73-74.
- Muhammed b. Ebû Bekr, Hamîd. "en-Neş'etu'l-edebiyye fî Hadramevt". Râbitatu'l-edebî'l-İslâmî'l-âlemîyye 8/29 (2001).
- Muhi, Maysoon Taher vd. "The Character of Shylock as a Cultural Mark: Shakespeare's The Merchant of Venice and Bakathir's The New Shylock". Al-Ustath Journal for Human and Social Sciences 58/3 (2019), 69-90.
- Neciyye, Ahmed Kadrî Abdulhamîd. "Sûretü'l-mer'ati'l-Yahudiyye fî mesrah Ali Ahmed Bâkesîr". el-Mecelletü'l-ilmîyye likülliyeti't-terbiyeti'n-nev'iyye 1/9 (Ocak 2018), 163-206.
- Rîm, Mîs. "راند الأدب الإسلامي علي أحمد باكثير". Erişim 02 Ağustos 2023. <https://www.iraqkhair.com/vb/showthread.php?t=105671>
- Saîd, Lebîb. "Mesrahiyyetü lhnâtûn". Mecelletü'r-Risâle 503 (30 Ağustos 1943).
- Sancar, Ebru. "Türk Edebiyatına Modern Bir Soluk: Serbest Müstezad". Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi 6/1 (29 Haziran 2023), 96-114.
- Semâvî, el-Hâris. "- 07 - المكتبة الشاملة الحديثة". Mart 2007. Erişim 05 Ağustos 2023. <https://al-maktaba.org/book/31862/5187>
- Sumehî, Ahmed Abdullah es-. Ali Ahmed Bâkesîr şî'ruhu'l-vatanî ve'l-İslâmî. Cidde: en-Nâdi'l-edebî's-sekâfî, 1982.
- Şerîf, Ahmed İbrahîm. "يوسف وهبي والحاكم بأمر الله.. مسرحية علي أحمد باكثير على خشبة المسرح". اليوم السابع. 17 Ekim 2021. Erişim 05 Ağustos 2023. <https://www.youm7.com/story/2021/10/17/-الله-مسرحية-على-علي-أحمد-باكثير-على/5498528>
- Tevfîk, Muhammed Emîn. Ali Ahmad Bâkathir; A Study of Islamic Commitment in Modern Arabic Literature. Michigan: ProQuest LLC, 2020.
- Tolan, Muhammet Bilal. Ali Ahmed Bâkesîr'in Edebî Kişiliği ve Eserlerindeki İslâmî Duruşu. Ankara: Sonçağ Akademi, 2021.
- Tolan, Muhammet Bilal. "Tiyatro Yazarı Olarak Ali Ahmed Bâkesîr ve Arap Tiyatrosu Üzerine Düşünceleri". Bingöl Üniversitesi İlahiyat Dergisi 11 (25 Haziran 2018), 281-309.
- Uylaş, Sait. "Alî Ahmed Bâkesîr ve Şal Günü Adlı Piyesinin Tematik Açıdan İncelenmesi". Sosyal Bilimler Dergisi 3/6 (06 Mart 2016), 129-141.
- Zebîdî, Abdülhakim. "علي أحمد باكثير: الكاتب الذي أنصف المرأة". Erişim 27 Eylül 2023. <https://www.nashiri.net/index.php/articles/literature-and-art/3631---ae-v15-3631>
- Zubeydî, Abdülhakim. el-Yehûd fî'l-mesrahât Ali Ahmed Bâkesîr. el-Ayn: Dâru Nâşirî li'n-neşri'l-elektirûnî, 2004.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- "مرحباً بكم في موقع الشاعر والأديب الكبير علي أحمد باكثير". Erişim 05 Ağustos 2023. <http://www.bakatheer.com/awaliat.php>